

Egy prozódiai jelenség Kodály kórusműveiben

A debreceni I. Nemzetközi Kórusfesztiválon (1961-ben) a férfikari csoportban egy bolgár együttes nyerte az első díjat. Különösen emlékezetes marad számomra a Felszállott a páva előadása. Feltűnt, hogy a „Vagy lesz új értelmük a magyar igéknek” részletet éppen úgy énekeltek, ahogyan azt a hazai énekkarok előadásában megszoktuk. Valószínű, hogy jeles énekkaraink egyikétől — a rádió vagy még inkább hanglemez útján — lesték el a helyes szövegkiejtést (a határozott névelő után a szókezdő mássalhangzó kettőzését), mert egyébként a pusztá kottakép erre vonatkozóan semmi útbaigazítást nem ad. A helyes megoldás azonban mindenképpen ez:

①.

Ismeretes, hogy a határozott névelő a magyar verselésben lehet rövid is, hosszú is. Ennek nyelvtörténeti magyarázata van. Régi irodalmunkban — általában a XVI. század végéig — majdnem mindig „az” alakban fordult elő (hasonlóképpen az „ez” mutatónév más is), s ezt a népi nyelv máig megőrizte a legtöbb tájszólásban (dalokban pl. *Azhol én elmegyek*). Az élő nyelv a mássalhangzótorlódást idővel hasonulással küszöbölté ki; ennek emlékei a ma is használatos *annak (ennek), abból (ebből), attól (ettől), akkor (ekkor)*, stb. névmások. Írásban átmenetet jelentett a kimaradó „z” hiányjeles jelölése: a' világ. De hogy a kiejtés az irodalmi nyelvben is a szókezdő mássalhangzó kettőzésével történt, arra több bizonyítékunk van. (Nyelvészeink egy része írásban is szívesen megtartotta volna a mássalhangzó-kettőzést!) Fogarasi János nyelvtanában (1843) ezt olvassuk: „a' király vagy a király (közön-ségesen így mondatik ki: akkirály) ...” - vagy másutt: „bár így írunk: e' föld, e' tenger, a' föld, a' tenger, vagy ma már hiányjel nélkül... eme szókat tk. így ejtjük: efföld, etten-ger, afföld, attenger.” (Nyelvtudományi Közlemények 1865) Mint sok más nyelvi sajátágot, a népdal ezt is megőrizte.* A népi prozódianak e jellegzetességét érvényesítette Palló Imre Kossuth-díjas operaénekes, kiváló művészünk, valahányszor népdalt énekelt, pl. a Hártyban (... *Am magyar élete szenvedés...*).

Kodály tehát a régi magyar, ill. mai népi gyakorlat alapján írta az *Ady*-vers idézett helyén és sok más kórusművében nyújtott ritmust, arra ösztönözve az előadót (énekkarról lévén szó: a karvezetőt), hogy nyelvérzékére támaszkodva találja meg a helyes megoldást.

Lássunk most további példákat a Mester műveiből.

②.

(Gömöri dal)

* Vö. Kodály: *Szív, vagy szív?* (1939) — *Visszatekintés* II. 307. 1.: „... a hiányjel azt jelenti, hogy a' föld így ejtendő: *af föld*, a' bölcs így: *ab bölcs*, különben sántít a versforma. Ma is így beszél a magyarság jó része, talán nagyobb fele. Azért tiltakozott Arany János az *aki, ami* összeírása ellen.”

3. *Tenor:* 122

Jó léssz al le - gény - ség...

(Kit kéne elvenni)

4. 2

Al le - any - ka szó - ta - lan...

(Hat trétás kánon: III. sz.)

5. 30

... ak - ki ha - jon fejt van...

(Hat trétás kánon: V. sz.)

6. *Basszus:* 37

Csíp - ke, - bo - kor al la - ká - som.

(Mátrai képek)

7. *Mind:* 2 ... *Szoprán:* 55

Hír - he - dött ze - né - sze er vi - lág - nak...

... ab - be - teg ha - zá - nak

Ar - ve - lő - ket rá - zó hú - ro - kon?

Ak ki - halt vágy sel - pár - tolt re - mény.

(Vörösmarty: Liszt Ferenchez)

8. *Mind:* 42 *Szoprán, tenor:* 94

Ak - ki ma - gyar, ak - ki vi - tész...

Be - ro - ha - nok al ha - lál - im.

(Petőfi: Csatadal)

9. *Szoprán:* 27 *Szoprán:* 66

Ak ka - lá - szok ó - ce - án - ja...

Mesz - sze tő - bűnk av vi - lág - ba ...

Szoprán, tenor: 98 *Tenor:* 104

Aj jö - ven - dő mit ta - lál - na, ...?

S av vi - lág - tör - té - net köny - ve?

(Petőfi: A magyar nemzet)

10.

... a ma-gyar - hoz ar vi - lág...

... am ma-gyar - hoz ar vi - lág...

(Petöfi: A székeleyekhez)

Ez utóbbi példa arra figyelmeztet, hogy a nyújtott ritmus nem feltétlenül egyedüli ritmikai megoldása a helyes prozodiát biztosító mássalhangzóképzésnek: a névelő így is hosszabb az utána következő szótagnál!

Ugyanílyen megadható a magyar nyelvben!

szótag

11.

Am ma-gyar nem - zet pár - já - ra.

az Isten csodájában,

12.

Tenor: S ké - szült szá - munk-ra al lé - dött ki - rály...

sőt, a Zrínyi szózatában is.

13.

Alt: 90 Bariton szóló: 272

Sén - ki am ma-ga or-szá - gá - ból... av ve-szé - de - lém - re...

(Ez utóbbi a fugató során minden szólabban felhangzik.)

Ebből a néhány példából is levonható a tanulság: az „a” névelő (vagy az „e” mutatónévmás) indokoltan párosul súlyos (olykor csak viszonylag súlyos) helyen hosszú hanggal 1. az időmértékes verselésben, amikor az „a” vagy „e” hosszú szótagnak számít (pl. Liszt Ferenchez, A magyar nemzet); 2. a hangsúlyos (ütemes) verselésben — vagy akár prózában — a zenei kifejezés érdekében (pl. népdalfeldolgozások, Csata dal, A székeleyekhez. Fél szállott a páva). Akármelyik esetről is legyen szó, előadásban sohasem a magánhangzót nyújtjuk meg, hanem a szókezdő mássalhangzót ejtjük kettőzve (vagyis hosszán).

ö?

Papp Géza